Текст: **Камелия Илиева** | Информация: **Милена Димитрова** | Снимки: **president.bg** и **nationalgallery.bg**

Американски етнограф носи България в сърцето си

Церемония по награждаването на Мартин Кейниг с Почетния знак на Президента на Република България

На 18 септември, в Националната художествена галерия „Двореца“, под патронажа на вицепрезидента на Република България Илияна Йотова, бе открита документалната фотоизложба „Ехо от Балканите. XX век: Портрети и звуци от България“, дело на американеца Мартин Кейниг. Съставител на експозицията е Иво Хаджимишев. По-рано същия ден, американският етнограф бе награден от президента Румен Радев с Почетния знак на Президента на Републиката. Отличието е за приноса на американския учен за съхранението и популяризирането на българското фолклорно изкуство.

Малко история

На 20 август и 5 септември 1977 г. бяха изстреляни два космически кораба, наречени „Вояджър“. След изследване на отдалечените части на нашата Слънчева система, те я напуснаха – пратеници на Земята до далечните звезди. Във всеки от двата кораба „Вояджър“ има позлатен носител с послание към извънземните цивилизации, които биха могли да попаднат на корабите някога във времето и пространството. Всеки запис съдържа 118 снимки от нашата планета, нас самите и нашата цивилизация; почти 90 минути, представящи разнообразието на световната музика; аудио есе „Звуците на Земята“ и поздрави на почти 60 човешки езика (както и на езика на китовете). Песента „Излел е Делю хайдутин“, изпята от Валя Балканска, и записана в Смолян от Мартин Кейниг и Етел Раим през лятото на 1968 г., е една от 27 музикални селекции на кораба „Вояджър“. Записът е направен отведнъж, без репетиция, в една училищна класна стая – гайдарите Стефан Захманов и Лазар Коневски свирят в съседен коридор, за да не доминират над гласа на певицата.

„Красив разказ за българската душевност – това са творбите на Мартин Кейниг. Това е България през погледа на творец, който носи любовта си към нея завинаги. България, която съществува на хиляди километри оттук, в дома на Мартин на остров Вашон и сред неговите американски приятели, изтъкна в приветствието си при официалното откриване на изложбата вицепрезидентът Илияна Йотова. Без Кейниг вълшебният глас на Валя Балканска не би бил сред емблемите на планетата Земя и не би пътувал като послание от нашата цивилизация към неизвестни светове в галактиката“, подчерта Илияна Йотова по време на официалното откриване на експозицията.

Изложбата включва 73 фотографии от 7 балкански държави, като най-много са снимките от България. Албумът е допълнен от два аудио диска с автентичен фолклор.

„Не се смятам за фотограф. Аз съм любител и привърженик на традиционната култура, особено на фолклорната музика и танц. Най-много обичам да наблюдавам и да записвам традиционните изпълнители, когато са самите себе си. Възхищавам се на автентичността и прекарах последните над петдесет години от живота си в опит да запиша многобройните ѝ форми. Първото ми пътуване на Балканите, когато бях на двайсет години, се оказа преживяване, което промени живота ми“, споделя Мартин Кейниг.

Кой е той?

„В началото на лятото на 1966 г. един млад американец пристига в България, изпълнен с положителна енергия към автентичността на не добре познатата в САЩ етническа и музикална култура на Югоизточна

Отляво надясно: Иво Хаджимишев, вицепрезидентът Илияна Йотова, Мартин Кейниг

Валя Балканска поздравява американеца, направил нейния глас и нейната песен световноизвестни

Многобройна публика уважи официалното откриване на изложбата

Европа. По това време Мартин е инструктор по народни танци в колежа „Барнард“ към Колумбийския университет в Ню Йорк. Той тръгва към България с препоръчително писмо, адресирано до „когото потрябва“. Една от препоръките, които носи с писмото, представящо неговата мисия у нас, той получил от български лекар, емигрирал в САЩ. При него Мартин попада като пациент, но се оказало, че това е Живко Ангелушев – брат на именития ни график Борис Ангелушев. Така от дома на семейство Ангелушеви в София започва пътят на Мартин Кейниг към България. Борис Ангелушев въвежда чуждестранния гост в своя приятелски кръг, в който са поетът Валери Петров и художникът Христо Нейков. В увода на първата си книга за страната „Гласове и образи от България“ Мартин Кейниг пише: „Всеки, който се е занимавал с теренна работа в чужда страна, ще потвърди, че работата му ще бъде толкова добра, колкото е помощта, която му дават специалистите от страната“. А те са българските учени Райна Кацарова и Вергилий Атанасов, на които е възложено да въведат Мартин Кейниг в света на българската музикална традиция „от изворите“, и Анна Илиева, която задълбочено го запознава с автентичната ни танцова култура. Евгения Камова от страна на Комитета за приятелство и културни връзки с чужбина и журналистът Георги Тодорчев – личности с голям принос за отварянето на прозорците на България към света от онова време – също правят всичко по силите си, за да бъде разбрана правилно и улеснена от българските власти мисията на странния пътешественик от Америка, въоръжен с най-съвременна звукозаписна, кино и фотографска техника. В периода 1966–79 г. Мартин Кейниг посещава 6 пъти страната ни и събира безценните звукови портрети, които пази и до днес. По време на едно от посещенията си, на събора в Копривщица, той чува гласа на родопчанката Валя Балканска. Успоредно с този род теренни записи, по време на проекта си в България Мартин заснел с фотоапарат и 16 мм камера стотици черно-бели кадри не само в България, а и в Румъния, Гърция и Югославия. Сред тях е и снимка на Валя Балканска от времето на легендарния запис. При първата ни среща Мартин ми показа контактни копия от всичко, което бе заснел в България. Пред мен се разкри един свят от Родината ми – прекрасен, чист, идиличен, който бе вече изместен от съвременния живот – процес, глобален и невъзвратим, засегнал с усещането за прогрес и нашата страна. (…)

В началото на 2018 г. в продължение на три седмици работих с огромния фотоархив на Мартин в дома му на остров Вашон край Сиатъл. Прегледах голямо количество изображения – перфектно заснети от един човек, който никога не се беше занимавал професионално с фотография. Подбрах около 400 изображения,

запаметили видяното и преживяното от Мартин преди повече от половин век в България, Гърция, Румъния и страните от бивша Югославия – Сърбия, Хърватия, Северна Македония и Косово. От тези изображения съставих изложбата, която е на вашето внимание днес. В същото време заедно подбрахме фотографиите и за новата голяма книга на Мартин Кейниг – „Звукови картини от България“ (Sound Portraits from Bulgaria).

Бях изумен, че в процеса на репродуцирането на изображенията Мартин назоваваше веднага по памет местата, дори и имената на хората, които беше заснел преди половин век. Тогава осъзнах, че този човек е носил в сърцето си и е живял всеки ден със своите близки любими хора и до днес. Затова си казах, че той всъщност е един щастливец от Америка, докоснал се и съхранил простите, но истински мигове от живота – песните, танците, радостите, понякога и скръбта на толкова близките, но и различни хора от Балканите“, разказва Иво Хаджимишев. Именно той запознава вицепрезидента Йотова с този уникален американец по време на посещението й при българите в Сиатъл и я завежда на остров Вашон, където Кейниг живее. Американецът й показва архива си, ролковия магнетофон, на който е записал Валя Балканска…

Хората, които са имали възможност да се запознаят с творчеството на Иво Хаджимишев, ценят го и го следят, едва ли ще се изненадат от констатацията ми, че той не просто подбира и подрежда, а задълбочено проучва цели исторически периоди, за да ги направи достояние на обществеността. Така е и в случая с Кейниг, няма как да се въздържа да не цитирам: „Късно вечерта преди отпътуването ми за България мислех, че след три седмици работа първият етап от подготовката на тази изложба вече е приключен. Точно тогава Мартин ме попита дали бих искал да видя един текст, написан на български, чието съдържание не му е известно до този момент. Той постави бели ръкавици за работа с музейни ценности и с голямо внимание ми подаде една дълго пазена папка, съдържаща три машинописни страници. Това беше доклад с изходящ номер 477 от 17 септември 1966 година (без да е адресиран до конкретно лице или институция) за дейността на Мартин Кейниг по време на първия му престой в България, подписан от заместник-директора на Института за музика към Българската академия на науките А. Андреев. Започнах да превеждам с потреперващ глас текста, без да съм го прочел предварително. Докладът беше подробен и коректен. Той завършваше така: „Сериозната и задълбочена работа на този млад американски хореограф за изучаване на българската народна култура заслужава всяко поощрение и похвала“.

Петдесет и две години по-късно стояхме с този младеж, и двамата с просълзени очи, притихнали след прочитането на тези последни думи. Радвам се, че толкова много години по-късно България и хората, които днес официално я представляват, оценяват труда и приноса на този добър човек – Мартин Кейниг, подкрепяйки тази изложба“.

Позволявам си да завърша с откъс от бюлетина на Националната художествена галерия: „В продължение на повече от 50 години много от записаната от него музика остава недостъпна за публиката, като на 1-ви ноември голяма част от архива на Кейниг под заглавие „Звукови картини от България: Пътешествие в един изчезнал свят“ ще бъде издадена от звукозаписната компания „Смитсониан Фолкуейз“, чиято основна мисия е да съхрани и представи редки и застрашени от изчезване музикални традиции. Колекцията от записи е представена в книга в голям формат, съдържаща фотографии, впечатляващи със своята топлота и искреност, правени по време на пътуванията му. Книгата съдържа спомените на Кейниг, а също и коментари по записите на няколко водещи български и американски фолклористи. Написана е на два езика – български и английски“.

България, Крайпътна седянка през лятото, 1967 г.

Косово, Взимане на булката, село Глобочица, област Гора Косово 1970 г.

България, Димитър Георгиев Игнатов, село Гарван, Силистренско, 1979 г.

За мен, събрала цялата информация в един текст, остава само съжалението, че няма как да видя всичко това, за което писах. Но пък надделява удовлетворението, че българската държава, в лицето на президента и вицепрезидента си, оказва на Мартин Кейниг уважението, което заслужава – защото носи България в сърцето си. ◆